

Bir Arada Yaşamamın Dinî, Sosyal, Kültürel Öğeleri*

Doç. Dr. Fazlı ARABACI**

Dünya'da yeniden yapılanmaların konuşulup tartışıldığı ve bunlara dayalı olarak içinde yaşadığımız coğrafyanın yeniden şekillenmesine yönelik her türlü göstergelerin müşahede edildiği bir dönemde, jeo-stratejik yönü oldukça önemli olan ülkemizin yeniden farklı düzeylerde sosyo-politik ve dînî olaylara maruz kalması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Bu bağlamda yakın geçmişte Türkiye'nin, gerek sosyo-politik ve ekonomik imkânsızlıkları ya da ihmallere dayalı iç sebeplerden, gerekse bazı gelişmiş ülkelerin ve yakın komşuların teşviki ile dış sebeplerden dolayı oluşan etnik bölücülükle karşı karşıya olduğu bilinen bir gerçektir. Diğer yandan aynı sebeplere dayalı veya bunlara ilave olarak başka sebeplerle, temel gayesi "barış" ve "bütünleşmeyi" sağlamak olan din, mezhep çatışmalarıyla, ideolojik yapılanmalarla toplumsal barışı ve bütünleşmeyi tehdit eden bir unsur haline getirilmeye çalışılmaktadır. Nitekim belleğimizden henüz silinmeyen Gazi Osman Paşa olayları, Sivas olayı, Kahramanmaraş ve Çorum olayları bu tür girişimlerin ideolojik ve siyasî görüngüler altında sunulmasının bir örneğini teşkil etmektedir.

Acaba tarihi süreç içerisinde müslüman toplumları ciddi boyutlarda meşgul eden "dînî farklılaşma"nın sosyal çözülme ve bölünme açısından ontolojik bir temeli var mıdır? Başka bir ifadeyle Vahy anlamında dinin bizzat kendisi sosyal bölünmeleri teşvik etmekte midir? Yoksa sorun toplumsal, siyasî ve kültürel farklılaşmalardan kaynaklanan epistemolojik farklılıklara mı dayanmaktadır? Diğer yandan yaşadığımız çağda küreselleşme politikalarının felsefi arka planını oluşturan post-modern, parçacı yaklaşımların bu ayrıştırmacı yapılanmalardaki rolü nedir? Benim tebliğim birkaç soruyla dile getirdiğim problematiğe cevap ararken, dinde ve sosyo-kültürel mirasımızda bütünleştirici öğelerin neler olduğu ve bunlarla ilgili nelerin yapılabileceği üzerine olacaktır.

* Bu makale 12-13 Mart 2003 tarihlerinde G.Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi ve Hacı Bektaş Veli Derneği Çorum Şb. İle ortaklaşa olarak düzenlenen "Türk Kültüründe Alevilik-Bektaşilik" konulu Sempozyumda tebliğ olarak sunulmuştur.

** G.Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Konunun sistematik açıdan irdelenmesi ve netleşmesi için önce dinin özünde bölünmeye, parçalanmaya yönelik bir hususun olup olmadığını, sonra bu bölünmelerin nelerden kaynaklandığını ve nihayet bu tür olumsuzlukların telafisi için dini, sosyo-kültürel mirasımızda var olan, sosyal muhayyilemizi besleyen temel öğelere değineceğim.

İlkönce bir hususun altını çizmemiz gerekir. Dinin kaynağı olan Vahy'in muhatabı insandır. İnsan da belirli bir zaman ve mekan içinde belirli sosyo-kültürel şartlarla çevrili, öznel olarak biyolojik ve psikolojik özelliklere sahip olan bir varlıktır. Bu özelliklere sahip olan insanı aradan çıkardığımızda dinin temel kaynağı olan Vahy iki kapak arasında orada durur. Yani onu konuşuran, yorumlayan ve hayata aktaran, belirli bir toplum içinde yaşayan insandır.

Kur'an, yeryüzünde öznel ve toplumsal durumları olan, kendilerini çevreleyen sosyo-kültürel şartlar gereği değişik açılardan farklılıklara sahip, farklı tabakalarda bulunan insanlara, görev, statü ve fonksiyon bakımından farklılaşan toplum üyelerinin tümüne hitap eder. Dolayısıyla Vahy, sosyolojik açıdan dikey ya da yatay olarak farklılaşan sosyal grupların arasında bir ayırım yapmaz. O, mevcut bulunan farklılıklara işaret edip onlarla ilgili teklifini yaparak¹, esasen sosyal bütünleşmenin temel esaslarını ortaya koyar². Dolayısıyla Vahy'in teklif ettiği şey ayrılmaya değil, bütünleşmeye yöneliktir. Ne var ki Vahyi anlayan ve yorumlayan "insan" farklı düzeylerde bulunup, farklı şartlarda yaşadığından ve belirli bir sistem içinde kabullenilen paradigmaya göre dini yorumladığından, *amacı itibarıyla* hiç bir bölünmeye, farklılığa yol vermeyen "Vahyî değerler", insanın bu farklı sosyal dünyasında şekillenmekte ve bu durum hem dinin teorik safhasında, hem de pratik alanlarında "dini" imiş gibi farklılıklara yol açmaktadır. Böylece özü itibarıyla değişmezlik arzeden aşkın ahlakî değerler, değişkenlik ve farklılık arzeden tarihsel, sosyal alanda farklılığı barındırır görünmektedir. Oysa *sırf Vahy anlamında dinin kendisi, inananlar arasında farklılığa yol açmaz, daha önce sosyolojik olarak farklılık arzeden insanlar, Vahy'e dayalı olarak oluşturdukları dini anlayışlarını şekillendirip, farklılaştırırlar*. Dolayısıyla farklılaşan dinin kendisi değil müslümanların din anlayışlarıdır.

Müslümanlar arasında farklılaşmaya yol açan temel faktörler referansını İslam toplumunda meydana gelen siyasî bir probleme, Hilafet meselesine bağlı olarak, sosyo-kültürel ve siyasî etkilerin oluşturduğu ve ayrıştırdığı bir ortamda dinin yorumlanmasından almaktadır.

Bu yorumlarda meşruiyeti sağlayan temel dayanak farklı paradigmlar (Sünni Şii mezhepleri) çerçevesinde oluşturulan epistemolojiler yani bilgi teorileridir. Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı

¹ "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık(...)",Kur'an, 49/13

² "Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız yapışın;parçalanmayın(...)",Kur'an, 3/103.

coğrafyalarda farklı siyasi, sosyal, kültürel sistem içinde yaşayan ulema tarafından üretilen dini bilgilerle, gerek dayandıkları paradigmalardan ve epistemolojilerin çeşitliliğinden dolayı gerekse bilgiyi oluşturan ulemanın öznel ve toplumsal durumlarından dolayı din anlayışları farklılaşmış, böylece aynı dine, aynı kutsal kaynaklara sahip olan, fakat farklı bilgi teorilerine bağlı olan inanlar, farklı bir söylemle İtikâdî ya da fikhî mezhepleri oluşturmuşlardır.

Nihaî olarak araştırıldığında bu tür epistemolojik farklılıkların bağlamının düşünce özgürlüğüne dayandığı görülmektedir. *İnsan hayatının ve var oluşunun vazgeçilmez bir unsuru olan düşünce özgürlüğü, görünüşte farklı inanç, düşünce ve ayrışmayı çağrışırsa da aynı zamanda bir arada yaşamının entelektüel ve ahlâkî temellerini oluşturmada son derece önemli bir unsurdur.* Tarih içinde farklı mezhepler çerçevesinde oluşturulan düşünce ve bilgilerin varlığı, biraradalığı bu bağlamda anlamlı görüle de, bu mezheplerin her birinin kendi görüşlerini, mutlak, sahih kabul edip te diğerlerini tamamıyla dışlamaları kabul edilemez bir durumdur.

Günümüzde artık modern "bilgi ve düşünce"nin dayandığı pozitivist paradigma adına isterse din adına olsun katı ve mutlakçı yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulan evren anlayışları tedavisi mümkün olmayan yaralar almıştır. Buna paralel olarak özellikle sosyal bilimlerde "bilgi ve düşüncenin öznelliğini" kabullenme eğilimi giderek artarken, dinî yorumların nesnelci ve mutlakçı epistemolojiye dayalı söylemlerinin açmazları ferdi ve toplumsal pratiklerde dışa vurmaktadır. Bu durum çok açık olarak dinin yeniden yorumlanması gereğini ortaya koymaktadır.

Ne var ki, bu tür yorumlarda, insan tabiatında bulunan ferdi ve toplumsal özelliğın arasında kurulması gereken hassas denge birinin lehine diğerinin aleyhine olacak şekilde devreye sokulurken dinî ve sosyal bağlamda dayanılmaz sorunları gündeme getirmektedir.

Bugün ülkemizde moda haline gelen ancak Batı-dışı toplumlarda küreselleşmeyi gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılan post-modern, parçacı yaklaşımların ekseninde değerlendirilen dinî, etnik, kültürel meseleler, geçmişte din adına ya da pozitivist düşünce adına yapılan mutlakçı okumalara alternatif çözümleri dillendirmektedir. Kanaatimiz o dur ki, ne din ne pozitivist yaklaşımlar adına yapılan mutlakçı ve dayatmacı açıklamalar ne de aşırı ferdiyetçi, öznelci, parçacı yaklaşımlar toplumsal bütünlüğümüz açısından tatmin edici görünmektedir. Mutlakçı yaklaşımlar ferdi grupsal özgürlükleri tehdit ederken, aşırı ferdiyetçi, öznelci, parçacı yaklaşımlar toplumsal birlikteliğimizi, sosyal bütünlüğümüzü dinamitlemektedir.

Bu ülkenin tarihinde farklı dinlerden ve etnik kökenlerden olanlara hiçbir ayrımcılık (*discriminatio*) yapılmadığı halde, bırakın ayrımcılığı ayrımcılığa uğrayanların sığındığı bir ülke olduğu halde, batının yeni sömürü aracı olarak kullandığı post-modern yaklaşımların dümen suyuna

girerek *sahte kimlik sorunları* yaratılmış, maalesef bazı aydınlar ve politik çevreler de bunlara âlet olmuştur. Toplumumuzu asırlarca bir arada tutan dinî değerler bir yandan aşırı jakobenist yaklaşımlarla, diğer yandan din adına üretilen sahte ideolojik yapılanmalarla tüketilirken, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlana gibi şahsiyetlerle ana hatları çizilebilecek, insan sevgisine, hoşgörüyeye dayalı din anlayışımız, gelenek ve göreneklerimiz bir takım çıkarlar uğruna heba edilmektedir.

Öyleyse çözüm nedir? Nerededir? Çözüm kendi köklerimiz üzerine bina edemediğimiz sağlıksız, düzensiz ve temelsiz bir şekilde aktardığımız modernleşme adına, ihmal ettiğimiz, savurganlık içinde, hoyratça harcadığımız değerleri, yeniden geleceğimizi inşa etmede ve sosyal bütünleşmemizi sağlamada uygun yapıtaş haline getirmededir. Toplumlara bir arada tutmayı sağlayan temel dinamik ise "bir mana etrafında bütünleşme"³yle olur. Çünkü bir kültürün unsurları durumunda olan gayeler, değerler, fikirler, temayüller, müesseseler ve bunları benimsemiş olan gruplar arasındaki birleştirici bağ sadece mekansal veya dış tesirlerle yahut sadece fonksiyonel, mekanik bir bütünleşmeye dayandırılmaz. Dayandırılırsa, müesseseler arasında ahenksizlik, sosyal gruplar arasında amaç ve hedef bakımından farklılıklar ortaya çıkabilir. Oysa bir mana etrafında birleşen toplumlarda durum farklıdır. Böyle bir toplumun üyeleri her ne kadar bir müzik parçasının yapraklar halinde dağılıp parçalanan notaları gibi dağınık görünseler de, birlikte ifade ettikleri mana bakımından böyle bir müzik parçasında her birinin özel yeri olan beste bölümleri gibidir.⁴

Böyle bir bütünleşmeyi sağlayıcı temel değerleri mensup olduğumuz dinde, millî kültürel mirasımızda, sosyal muhayyilemizde rahatlıkla bulabiliriz.

Dinî açıdan bakacak olursak islam dini her şeyden önce *Tevhîd'e*, Allah'ın birliği esasına dayanır. İslam'a göre her kim "*kelime-i tevhid*"i söylerse islam dairesi içinde değerlendirilir. Bilindiği üzere dinin esası da tevhit, nübüvvet ve ahiret üzerine kurulmuştur. Her iki kesimde bazı istisnalar olsa da bugün ülkemizde yaşayan alevisi ve sünnisiyle bütün inananlar bu temel esaslar üzerinde birleşmektedir. Tümel olarak ülke bazında genelleştirilemese de bizim Çorum örneğinde gerçekleştirdiğimiz bir çalışmada "*alevilerle sünniler arasında dinin temel esasları bakımından önemli sayılacak hiç bir ayrılık yoktur. Sadece görünen şey bazı sünnilerde de olduğu gibi ya bilgi farklılığından ya da bilinçli olarak ateizmi benimsediğinden dolayı inançsızlık durumu sezilebilmektedir. Bununla birlikte gerek alevî gerekse sünnilerin ezici çoğunluğunun Allah, Peygamber, Ahiret gibi aynı temel inançları paylaştıkları görülmektedir.*"⁵ Farklılıklar daha çok tarihî, sosyo-kültürel, siyasî ve ideolojik etkenlere dayalıdır. Ve bunlar da tabiidir, kaçınılması

³ Bilgiseven Kurtkan, Amiran, Genel Sosyoloji, Filiz kitapevi, 4. baskı, İst. 1986, s. 293.

⁴ A.g.e., s. 293-294.

⁵ Arabacı Fazlı, Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları, Etüd yay., Samsun, 2000, s. 137-140.

mümkün değildir. Önümüzde bizi bir arada tutacak temel inanç noktaları varken farklılıkları ön plana çıkararak milli bütünlüğümüzü tehdit edecek derecede vehâmeti olabilecek maceraların aktör ya da figüranı olmanın tarih önünde sorumluluğu büyük olacaktır.

Bir milletin en başta sahip olması gereken özelliği birlik, dirlik ve beraberlik içinde yaşamasıdır. Tarih, fertleri, sosyal grupları birbirine düşmüş toplumların içine düştüğü buhranların, tefrikaların, yok olma tehlikelerinin örnekleriyle doludur. Böyle bir buhranın önüne geçmede dinin birliğe, kardeşliğe yönelik mesajları önem arz etmektedir. Kur'an "bütün inananların kardeş olduğunu, eğer bunlar arasın bir husumet olursa barıştırılması gerektiğini"⁶ kulaklarımızı tırmalarcasına haykırmaktadır. Kur'anın bu ifadesi inananları kardeş ilan ederken, aynı zamanda aralarında her ne surette olursa olsun bir kırgınlık, düşmanlık olursa bunun devam etmemesi için barışı ön plana çıkarmaktadır. Hz. Peygamber de oluşturulacak barış ortamının devam edebilmesi için "mü'min uysaldır, kendisiyle ünsiyet edilir. Hoş geçinmeyen ve kendisi ile hoş geçinilmeyen kimsede hayır yoktur" diyor. Şimdi alevisi ve sünnisiyle kendi kendimize soralım. Allah'a, Peygamberine, Kitabına inanıyor muyuz? Evet. Peki o halde bize ne oluyor? Bir takım ön yargılarla, yalan yanlış bilgilerle birbirimizi suçlamanın, dışlamanın kime yararı vardır? Bugün sünnilerin zihnine yerleştirilen en kötü ön yargılardan birini hatırlayalım. Alevi-bektaşî olarak bilinen bir vatandaşımız ben de inanıyorum, sizin gibi ibadet ediyorum dese, aman efendim olur mu? Kızılbaştan müslüman olur mu? Kırk yıl ateşte yansa yine mümkün değil! Ama bir hıristiyan ya da ateist müslüman olduğunu söylese evliya olur, neredeyse her söylediği doğrudur. Peşinden giden bir sürü sevenleri olur. Örnek olarak İngiltere'de Yusuf İslam adını alan Pop şarkıcısı Cat Stevens, Fransada Komünist parti sekreterliğini yapmış Roger Garaudy yeter. Böyle çifte standartlar yerine iyi niyete dayalı, toplumsal barışı önceleyen yaklaşımlar ve diyaloglar geliştirilse ve mü'minler tarihte oluşturulmuş din anlayışları yüzünden birbirlerini dışlamasalar ülkemiz ve toplumumuzun geleceği daha parlak olacak, dün ve bugün yaşadığımız ya da yaşanması muhtemel dini-sosyal sorunlar ortadan kalkacaktır.

Bütünleşmeye yönelik olarak Kur'an ayrılığa düşmemeyi öğütlemekte ve Allahın ipine sarılmaya davet etmektedir.⁷ Her ne kadar insanlar kabileler halinde, farklı kültürel ortamlarda dünyaya gelmiş olsalar da bu durum onlar arasında ayrılığın nedeni değil, bizzat tanışmanın, kültürleşmenin sebebi olarak zikredilmektedir.⁸ Kültürleşme ise sosyal ilişkilerin neticesinde ortaya çıkar.

Zaten bir toplumu toplum yapan özelliklerden biri onu meydana getiren fertler arasında sosyal ilişkilerin varlığıdır. Sosyal ilişkiler iki cansız varlığın yanyana bulunuşu gibi değildir. Sosyal ilişkilerde karşılıklı haberdarlık söz konusudur. Karşılıklı haberdarlık ise ya zıddiyete yahut bunun

⁶ Hucurat 10

⁷ Bkz. 1 nolu dipnot.

⁸ Bkz. 2 nolu dipnot.

aksine birlikteliğe dayanır. Karşılıklı haberdarlıkta birliktelik duygusunun olmadığı yerde toplumun devamlılığı mümkün olmayacaktır. Bu duygu insanlar arasındaki benzerliklerden ve farklılıklardan oluşur. Farklılıklar insanlar arasındaki iş bölümüne, birbirlerinin tecrübelerinden faydalanmaya matuftur. Kur'anın ifadesiyle teârûf içindir. Çatışma için değil. Benzerliklere gelince, bunlar klasik toplumlarda soy ve kan bağına bağlı iken, modern toplumlarda aynı kültürü paylaşmayla sağlanmaktadır.⁹ Kültür bir toplumun düşünce ve eylemlerinin haritasını oluşturmaktadır. Her insan kendi toplumu içindeki diğer kişilerle bu toplum haritasını paylaşır. “toplum içindeki insanlar böyle bir temel haritadan hareket ettikleri için anlaşabilirler ve içinde yaşadıkları toplumun gereklerini yerine getirirler. Fakat belleğimizde taşıdığımız bu toplum haritası gerçek bir haritada olduğu gibi kesin çizgilerle çizilmemiştir. Haritanın taşıdığı anlamlar esnek ve değişime açık bir simge dağarcığı yoluyla toplumdan insana, kuşaktan kuşağa geçer.” Ne var ki İslam'ın kültürle yoğrulmuş, inananlar için çizdiği bütünleşmeyi içkin haritası tarih içerisinde(ilk defa Muaviye tarafından) değiştirilmiş, yerine dışlayıcı, parçalayıcı farklı toplum haritaları çizilmiştir. Sonradan çizilen toplum haritaları dışlayıcı olduğundan kendi meşruiyetini devam ettirebilmek için aslında esnek, değişebilir olması gereken kavramların anlamları katılaştırılarak dokunulmaz hale getirilmiştir. Bu bağlamda inananların zihinlerinde oluşturulan kavram içerikleri onları birbirine darıltmış, küstürmüş, aralarına giderilmesi ancak sistemli bir eğitimle ve ikna metotlarıyla mümkün olabilecek husumetler sokmuştur. Örneğin bir sünninin zihnine yerleştirilen “kızılbaş” kavramının içeriği ve çağrıştırdıkları, bir alevi-bektaşinin zihnine yerleştirilen “Muaviye-Yezit soyu” gibi ifadeler bu iki inanan kesimi din adına birbirine düşman etmiştir. Birbirlerinin kestiklerini, pişirdiklerini yememe, kız alıp vermeme, rahatça birbirleriyle konuşamama kısaca karşılıklı birbirinden haberdarlığın, diyalogun kesilmesi ve aralarında birliktelik düşüncesinin zayıflaması söz konusu olmaktadır. Peki ama niye? Sebebi tarihte bizim hiçbir müdahalemizin bulunmadığı, bizi hiç mi hiç ilgilendirmeyen bir meseleden, Muaviye ile Hz. Ali arasında çıkan Hilafet meselesinden, Muaviye'nin Hz. Ali ve oğullarına yapmış olduğu zulümlerden dolayıdır. İyi ama 21. asra adımını atmış biri olarak bütün bu olanlardan sen, ben niye sorumluyuz? Hepimiz biliyoruz ki, Hz. Ali ve oğulları şehit olmuş, şehitlik mertebesine ermişlerdir. Muaviye ise yaptığı haksızlık ve zulümlerden dolayı hesap verecek, gerçek cezasını âhirette çekecektir. Peki Tarihte olmuş bu hadiseye dayalı olarak birbirlerini suçlayan, suçlamakla kalmayıp ilgi ve alakayı, her türlü ilişkiyi kesen sünni ve alevilerin büyükleri, ileri gelenleri, anne ve babalar! Kafalarımıza yerleştirilen mevcut şablona göre birbirlerini sevdiği halde evliliklerine müsaade edilmeyip intihar eden, birbirlerine sarılıp ta ayaklarına taş bağlayarak boğazın sularına kendini bırakan gençlerin günahını kim çekecek? Birbirleriyle evlenip te sonradan alevi-sünni tartışmalarına dayalı olarak çıkarılan huzursuzluklardan dolayı dul ve yetim kalanların günahı ne olacak?

⁹ Kurtkan, a.g.e., s. 4-5.

Alevi-bektaşî köylerinde cami yoktur, olsa bile görevli bulunmaz, görevli olsa da cemaat olmaz diyerek bu inananları kendi kaderlerine terk ederek adeta dışlama cihetine gidenler bunun vebalini nasıl çekecek? Bu zamana kadar sadece tarihte olup biten olumsuzlukları çocuklara anlatan, aktaran ve bunlar üzerine bir zihniyet oluşturmaya çalışan anne-baba, öğretmen, din görevlisi ve diğer sorumlular bu olumsuzluklarla hangi geleceği inşa edeceklerdir? Cevaplaması zor olan bu soruları çoğaltmamız mümkündür.

Daha önce bahsettiğimiz toplum haritasına dönecek olursak, hiç şüphesiz böyle bir harita yalnız toplum bütünlerinde değil, toplumun içindeki alt gruplar içinde de ortaya çıkabilir. Ancak bu haritaların birbirleriyle örtüştüğü geniş bir alan vardır. İşte bu alan milli kültürdür.

Merhum Güngör'ün ifadesiyle “milleti yekpare bir sosyal bünye yapan şey kültür birliğidir. İnsanlar kültür birliği sayesinde aynı bütünü parçaları olduklarına inanırlar ki birliği asıl sağlayan şey bu ortak inançtır. İnanç birliği veya birlik şuuru insanların belli başlı noktalarda ortak olmalarına dayanır.”¹⁰ Bu bağlamda üzerinde yaşadığımız şu vatan, vatan uğrunda şehit olanların kanlarının rengini simgeleyen bayrak, tarihi ve kültürel mirasımız, bu mirasla oluşturduğumuz sosyal muhayyile ve bunu oluşturan öğeler bütünleşmeye yönelik değerlendirildiği takdirde bizi birbirimize kenetleyecektir.

Sosyal muhayyile toplumsal hafızada korunan değerleri ve imajları temsil etmektedir.¹¹ Bu bağlamda Müslüman Türk toplumunun sosyal muhayyilesi İslam öncesi ve sonrasında üretilen tasavvurların, ideal ve ülkülerin oluşturduğu toplumsal özün tümünü içeren ölçüler, göstergeler, semboller, kanaatler ve inançlardan teşekkül etmektedir. Başka bir deyişle siyasi şahsiyetler ve devlet büyüklerinden din ulularına, kahramanlardan gazi ve şehit olanlara, destanlardan mitik, mistik, sembolik olanlara, kısaca tarihî olarak geçmişte üretilenlerden bugüne kadar düşünsel ve sosyal eylem alanını belirleyici olarak üretilen “toplumsal hafıza”daki her şey sosyal muhayyilenin anlam sınırlarını belirlemektedir. “İnsan toplulukları sosyal muhayyilenin anlam ve içeriklerini kurmakla ‘var olan’ her şeye, içinde veya dışında olabileceği her şeye bir anlam”¹² vermektedirler.

Bunun için insanların düşünce ve eylemlerinin gerçekleşmesinde sosyal muhayyileyi oluşturan öğelere yüklenen anlamların önemli bir payı vardır. Ve insanlar bu anlamları tabiattan değil içinde yaşadıkları sosyal gruptan, toplumdan alırlar. Örneğin tarihte yaşayan Hz. Ali ile alevi ve sünnilerin zihinlerinde yaşattıkları Hz. Ali kendilerine öğretilen mitik, mistik, destanvârî efsanevî bilgilerden dolayı farklılaşabilmektedir. Biri tarihte yaşayan Hz. Ali diğerleri zihinlerde yaşatılan Hz. Ali. Biz eğer alevisi ve sünniyiyle her inanana aynı anlamların yüklü olduğu bilgileri verebilirsek dini bağlamda bütünleşmeye yönelik bir temeli atmış oluruz. Bunun için önce ön yargıları, yanlış bilgileri

¹⁰ Erol Güngör, *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*, Ötüken yay, 1995, s. 165.

¹¹ Arkoun, *İslam düşüncesi nasıl incelenebilir?*,

¹² Claude Gillet, “les lectures: Cours social et écriture révéle”, *Studia Islamica*, LXII, MLMLXXXI, s.49.

ve anlamaları ortadan kaldırmamız gerekir. Geleceğimizin mimarı olacak çocuklarımızın bir arada yaşamaları açısından onlara bütünleştirici bilgiler vermeli, nesilden nesile aynılık ve benzerlikleri devam ettirici simgeler bulmalı ya da mevcut simgelerin içeriklerini olumsuzluklardan temizlemeliyiz.

Sonuç olarak

Dini bağlamda söylemek gerekirse çözüm dinde doksi ötesi(meta-doksi) yorumlara ulaşma çabasıdır. Herkesi bağlayıcı, tek yönlü olmayan, belirli bir yorum ve anlayışın içersine kendisini hapsedmeyip, meseleleri daha geniş perspektiften ele alabilen bir anlayışı inşa etmek gerekmektedir.

Tarih boyunca kendi düşüncelerini doğrulayan ve önceleyen, dinî bağlamda sahih (ortodoksi) ve sahih olmayan(heterodoksi) kavramlarıyla Alevî-Sünnî husumetini provoke eden dinî önyargılar yerine, dine islamın ilk dönemlerinde olduğu gibi meta-doksi açıdan bakmamız sosyal bütünleşme açısından gerekli görünmektedir. İslamın tevhid inancı, inananlar arasında tesisini istediği kardeşlik düsturu, sulh ve barışın devamlılığını sağlayıcı önerilerde bulunması bir arada yaşamamızı dinî açıdan pekiştiren değerlerdir. Bunları toplumumuzun geleceği açısından korumak ve geliştirmek gerekecektir.

Sahip olduğumuz kültürel değerler, sosyal bünyemizi oluşturan millî özellikler, aynı vatani paylaşma duygusu, bağımsızlık ve bütünlüğümüzün simgesi olan sancağımız bir arada beraberce, bütünlük içinde yaşama imkanlarını veren temel dayanaklarımızdır. Hepimize düşen görev bu temelleri sarsmamaktır. Aksi takdirde yıkılan temellerin altında kalacağımız gibi yenisini aynıyla tesis etmek zor olacaktır.